

אוניברסיטת תל אביב
TEL AVIV UNIVERSITY

תמצית מנהלים

אפקט מגפת הקורונה על הפרמיה בשוק העבודה להשכלה אקדמית

פרופ' סיגל אלון, אוניברסיטת תל אביב

אוגוסט 2022

[מטרות המחקר ותרומתו](#)

בחברה טכנולוגית/גלובלית מבוססת כישורים, אחד הצירים החשובים ביותר לאי שוויון חברתי-כלכלי הוא ההון האנושי. תמורות בשוק העבודה דרשו שדרוג של כישורי העובדים והביאו לעלייה בפרמיה הכלכלית על תואר אקדמי. מגמה זו היא המניע העיקרי לעליית האי-שוויון בהכנסות מעבודה ברוב המדינות המפותחות. אולם ההשכלה הגבוהה אינה מקשה אחת ומחקרים בישראל מראים על הבדלים בפרמיה הכלכלית בקרב בעלי תואר אקדמי לפי סוג המוסד (מכללות לעומת אוניברסיטאות) והתחום בו רכשו את השכלתם. אולם, ההתמקדות, המחקרית והפופולרית, בפרמיה הכלכלית בלבד מתעלמת מאספקטים נוספים של הקשר בין השכלה לתעסוקה בכלל, ותעסוקה הולמת בפרט. השכלה גבוהה היא מנבא טוב לרמת החיים כמו גם לתגמולים שאינם ממוניים כגון יוקרה תעסוקתית, הזדמנויות תעסוקתיות, ביטחון תעסוקתי, ואיכות העבודה. השכלה מגדילה גם את היכולת להסתגל למשברים כלכליים מכיון שעובדים פחות משכילים רגישים יותר לתנודות במעגל העסקי ובעלי סבירות גבוהה יותר לפיטורים ותעסוקה לא יציבה בהשוואה לעמיתיהם המשכילים יותר.

שכר הוא כמובן אפקט חשוב של עבודה, אבל אינו החשוב ביותר עבור עובדים. מהנתונים של מחקר זה עולה שבשנת 2016, 60% מן המשיבים בגיל העבודה ענו שבטחון תעסוקתי הוא ערך חשוב מאוד של עבודה, 55% ציינו עניין בעבודה, ורק 39% ענו ששכר גבוה הוא ערך חשוב מאוד של עבודה. אי הביטחון התעסוקתי שנוצר בעקבות מגפת הקורונה הקצין פערים אלו: בסקר שנערך בשיאה של המגפה בשנת 2020, החשיבות של בטחון ועניין בעבודה נשארה גבוהה, אבל רק 29% מהמשיבים חשבו כך לגבי שכר. כשנשאלו מהו האפקט החשב ביותר, 39% נקבו בביטחון תעסוקתי, 20% בעניין, ורק 12% בשכר גבוה. אם כן, עבודה טובה אינה רק עבודה עם שכר גבוה אלא גם, ובעיקר, עבודה יציבה ומעניינת. יתרה מכך, בכלכלת הידע, משרות טובות הן אלו המספקות לעובדים הזדמנות להכשרה במקום העבודה וכך לשמור על כישוריהם מעודכנים ועל ערכם למעסיקים הנוכחיים והעתידיים. היבטים נוספים של איכות העבודה שהציפה המגיפה הם איזון בין עבודה לחיים ועבודה מהבית. עוצמת המשבר התעסוקתי שיצרה מגפת הקורונה, אשר ללא ספק העצימה את קצב השינוי בשוק העבודה, מספקת הזדמנות מחקרית נדירה לברר מהי הפרמיה בשוק העבודה של השכלה גבוהה במובן הרחב שלה.

בישראל, מאז התרחבות מערכת ההשכלה הגבוהה, יש היצע גדול של בעלי תארים אקדמיים.

השאלה היא האם השכלתם וכישוריהם תואמים את השינויים בשוק העבודה. באופן ספציפי, האם התעודות שלהם מעידות על הכישורים הנדרשים בשוק העבודה של היום, ומבטיחות תעסוקה ונגישות לעבודות טובות.

סערת שוק העבודה של COVID-19 מחדדת את הנושא עוד יותר על ידי שאלה האם תואר אקדמי, מכל סוג שהוא, נותן יתרון בהסתגלות לשוק עבודה הפכפך, ובאופן כללי יותר, לשוק העבודה העתידי. מחקר זה מנצל את השינויים המואצים בשוק העבודה, שיצרה המגיפה - כמו אבטלה מסיבית, עבודה מהבית, תקשורת וירטואלית ושימוש בכלים טכנולוגיים - לבחינת השינוי בדיבידנד בשוק העבודה שיש לתואר אקדמי, ובאופן ספציפי, הפרמיה הדיפרנציאלית לפי רמת התואר (BA, תואר מתקדם), סוג המוסד, ותחום הלימוד. המחקר מתמקד בחוסן תעסוקתי תוך שימוש במדדים של חוסן תעסוקתי שאינם זמינים מן סטטיסטיקה הרשמית, כגון יציבות תעסוקתית, בטחון תעסוקתי, איכות עבודה, הסדרי עבודה, מצב כלכלי, אוריינטציה לעבודה ועוד. בכך, מחקר זה תורם לדיון מושכל, מבוסס ראיות, על חשיבות ההון האנושי להצלחת בשוק העבודה ובוחן את הקשר השכלה-תעסוקה בעולם עבודה משתנה. ממצאי מחקר זה חיוניים ליכולתה של החברה הישראלית להסתגל לעתיד העבודה.

שיטת המחקר

מערך המחקר:

בכדי לאמוד את הפרמיה העכשווית של השכלה גבוהה, המחקר מתמקד באנשים בגילאי 30-45. לקבוצה זו של אנשים צעירים יחסית היה מספיק זמן להשיג תואר אקדמי, באוניברסיטאות או במכללות, ולבסס מסלול קריירה. הפרספקטיבה של המחקר משתרעת על פני חמש נקודות זמן, המפורטות בטבלה 1.

טבלה 1: מערך המחקר

	Pre-COVID-19			COVID-19-era	
	1998	2005	2016	Fall 2020	Fall 2021
Year	1998	2005	2016	Fall 2020	Fall 2021
Unemployment %	8.9%	9.6%	4.1%	18.2%	4.0%
N	1098	807	956	1239	1515

- **לפני עידן הקורונה:** על מנת לקבל פרספקטיבה היסטורית, המחקר כולל השוואות לנתונים מקבילים שנאספו בין השנים 1998-2016 כחלק מתוכנית הסקר החברתי הבינלאומי.
 - **עידן הקורונה:** ההערכה של השפעות המגיפה על חוסן תעסוקתי לטווח קצר ובינוני מבוססת על סקרים שנערכו בשנים 2020 ו-2021.
- 2020, שיא המשבר** (שיעור אבטלה 18.2%): גל זה נועד לבחון את הפער בין קבוצות השכלה בתקופה בה חוסר הביטחון ואי הוודאות התעסוקתית הם בשיאם. הסקר נערך בסתיו 2020 – חצי שנה לאחר התפרצות המגפה. בזמן איסוף הנתונים בישראל היה סגר עם הגבלות חמורות על מוביליות. בתי ספר היו סגורים ומקומות עבודה הוגבלו רק לעובדים חיוניים בלבד. רמת התחלואה לנפש הייתה הגבוהה בעולם ושיעור התמותה היה גבוה מרוב המדינות המפותחות. הסקר בוצע בתמיכה ממשרד המדע והטכנולוגיה.

2021, שגרה זמנית לפני גל האומיקרון (שיעור אבטלה 4.0%): גל זה נועד לבחון האם הפערים בין קבוצות השכלה נמשכים גם בתקופה של חזרה (זמנית) לשגרה ומאותתים על שינוי מבני בעתיד העבודה או שחוזרים לרמתם לפני הקורונה. הסקר נערך בסתיו 2021, שנה וחצי לאחר התפרצות המגפה כאשר שיעור ניכר מבין האוכלוסיה בישראל מחוסן ושוק העבודה מתחיל להתייצב. הסקר בוצע בתמיכה קרן אדמונד דה רוטשילד.

שיטת המחקר:

מדדים: עבור כל אחת מההשוואות (לפי תואר, סוג מוסד, ותחום לימוד) נאמדו מספר אינדיקטורים. בקרב האוכלוסייה הכללית: מצב תעסוקתי, מצב סוציו-אקונומי, מצב כלכלי ומרכזיות עבודה (משמעות העבודה בחיים). בקרב אוכלוסיית המועסקים: השתכרות, איכות עבודה, עבודה מהבית, הכשרה בעבודה ואיזון בין עבודה לחיים.

ניתוח הנתונים: התוצאות מבוססות על מודלים מרובי משתנים אשר בודקים את הקשר בין השכלה אקדמית (תואר, מוסד ותחום) ואינדיקטורים שונים למצב תעסוקתי. כל המודלים שולטים במאפיינים הדמוגרפיים של פרטים כך שמנטרלים השפעות גיל, מגדר, דת, מצב משפחתי, ומספר נפשות במשק הבית. כל האומדנים משוקללים במאפייני האוכלוסיה בשנת הסקר.

פרשנות התוצאות: חשוב לציין כי אופי הקשר הסיבתי בין תואר/תחום/מוסד לבין תעסוקה מורכב משני מרכיבים:

1. השפעת התואר: השכלה טובה יותר/מיומנויות/איתות למעסיקים
2. השפעת היכולות של הסטודנטים: לסטודנטים בעלי תואר/תואר מאוניברסיטאות/תחומים סלקטיביים יש, בממוצע, הכנה אקדמית וכישורים קוגניטיביים טובים יותר מאשר עמיתיהם.

עם הנתונים שבידינו לא ניתן להבחין בין שתי ההשפעות של השכלה על תוצאות תעסוקה, יחד עם זאת, ולמרות הזהירות הנדרשת בפרשנות, ניתן להניח שחלק מהפרמיה המדווחת במחקר זה, נובעות מהשפעת התואר, כלומר, השכלה/מיומנויות/איתות טובים יותר שמוסדות להשכלה גבוהה מספקים לתלמידיהם. הנחה זו מבוססת על מחקר קודם שלקח בחשבון את הכניסה לתואר/אוניברסיטאות/תחום ועדיין מדגים את הדיבידנד הכלכלי של תעודות אלו.

פרמיית שוק העבודה לתואר אקדמי

התוצאות לשנים 1998-2021 מאשרות כי הפרמיה התעסוקתית והכלכלית של ההשכלה האקדמית היא רחבה ומהותית יותר מאשר פרמיה כלכלית. היתרון של תואר אקדמי בא לידי ביטוי בסיכוי גבוה יותר לתעסוקה, נגישות למשרות טובות, ביטחון כלכלי ותעסוקתי, יכולת לעבוד מהבית בזמן המגיפה ולאחריה ואפשרות ללמידה במהלך החיים. פרמיית תעסוקתית זו חשובה מאוד בכל תקופה, אך במיוחד בתקופה של תנודתיות בשוק העבודה. ראוי לציין שאפילו חוסר הוודאות הקיצוני בשוק העבודה וחוסר היציבות התעסוקתית שיצר COVID-19, לא פגעו בפרמיית התעסוקתית של בעלי תואר אקדמי. הממצאים מראים כי תואר אקדמי מגן על העובדים מפני תנודתיות בשוק העבודה, ומאפשר יציבות תעסוקתית, ביטחון תעסוקתי וגישה למשרות "טובות" ומתגמלות מכל היבט שנבדק (למעט איזון בין עבודה לחיים). יתרה מכך, לתואר מתקדם קיימת פרמיית בשוק העבודה מעבר לתואר ראשון.

מצב זה עשוי להסביר מדוע העבודה פחות מרכזית בחייהם ובזהותם של לא-אקדמיים בהשוואה לאקדמאים. כאשר איכות העבודה לוקה בחסר, העבודה אינה מספקת צרכים גבוהים, מהותיים יותר. זו רק דרך לשים אוכל על השולחן. עם זאת, הפער ההולך וגדל במרכזיות העבודה בין בעלי/חסרי השכלה אקדמית, אפילו לאורך משבר התעסוקה של COVID-19, מצביע על שינוי קבוע יותר באוריינטציה לגבי העבודה. הקיטוב המתרחב הזה במרכזיות העבודה על בסיס השכלה אקדמית הוא אחד הממצאים המטרידים בנוגע להשפעה של COVID-19 על עולם העבודה.

לסיכום, תואר אקדמי (ועדיף תואר מתקדם), למרות שהוא תמיד יתרון, חשוב במיוחד בהגנה מפני זעזועים בשוק העבודה. טלטלת COVID-19 חשפה עוד יותר את היתרון הזה. יש להמשיך לעקוב אחר הפער האקדמי בחוסן התעסוקתי כדי לדעת האם השינויים שחלו בעולם העבודה והפרמיה להשכלה אקדמית בתקופת המגיפה הם זמניים או מאותנים על שינוי מבני בשוק העבודה, המוביל לפער כל בסיס כישורים ומיומנויות, וטומן בחובו אתגרים חברתיים, כלכליים ופוליטיים.

סוג תואר

פרמיית שוק העבודה של מוסד אקדמי

הממצאים חשפו היררכיה משולשת בשוק העבודה. בוגרי אוניברסיטאות, בראש ההיררכיה, היו בסבירות גבוהה יותר להיות מועסקים במהלך המגיפה, להיות בעבודות "טובות" ולהיות עם בסיס כלכלי יציב יותר בהשוואה ללא אקדמאים. בוגרי המכללות נמצאים באמצע ההיררכיה. חלק מבוגרי המכללות חולקים היבטים תעסוקתיים עם הדרג התחתון של בוגרי האוניברסיטאות, בעוד שאחרים חולקים מאפיינים תעסוקתיים וכלכליים עם הדרג העליון של חסרי תואר אקדמי, הנמצאים בתחתית ההיררכיה.

כך, בממוצע, תעודה מאוניברסיטה מספקת רשת ביטחון טובה יותר מפני סערה כלכלית ותעסוקתית מאשר תעודה ממכללה, אך ישנה שונות בתוך כל קבוצת בוגרים. דרך טובה לחדד את ההבחנה בין תואר מאוניברסיטה לתור ממכללה היא כזו: בכל המדדים שנבדקו, ההון התעסוקתי/כלכלי של בוגרי אוניברסיטאות נבדל לחלוטין מעמיתיהם שאינם אקדמיים. זה לא המקרה עבור בוגרי מכללות: עבור רוב המדדים שנבדקו התוצאות הכלכליות והתעסוקתיות של חלקם חופפות, במידה מסוימת, עם מקביליהם שאינם אקדמיים.

אף על פי שלא ניתן להכריע כאן לגבי אופי הקשר בין סוג המוסד לתוצאות שוק העבודה, כפי שהוסבר קודם, ניתן להניח, בהינתן מחקר קודם על קשר זה בישראל ובמדינות אחרות, שחלק ניכר מהפרמיה לתואר האוניברסיטאי נובע מן האפקט המוסדי: המוסדות הסלקטיביים מספקים לתלמידיהם השכלה טובה יותר, מיומנויות שהולמות יותר את שור העבודה, וגם איתות למעסיקים, וכל זה מאפשר להם לבנות קריירה משגשגת יותר בהשוואה למקביליהם שלמדו במכללות.

פרמיית שוק העבודה של תחום אקדמי

המשיבים בעלי תואר אקדמי התבקשו לדווח על התחום בו קיבלו את התואר הראשון. התחומים מחולקים ל-7 קבוצות בהתבסס על הדמיון במסלולים מקצועיים אפשריים או בסוגי משרות פוטנציאליות:

1. אין תואר אקדמי
2. **מדעי הרוח ויצירה** (11% מהאוכלוסייה האקדמית): מדעי הרוח, אומנויות, אדריכלות
3. **תחומים מכווני אדם** (25%): פסיכולוגיה, עבודה סוציאלית, חינוך
4. **מדעי החברה** (16%): מדעי החברה, למעט פסיכולוגיה
5. **עסקים ופיננסים** (21%): ניהול, משפטים, חשבונאות, כלכלה, סטטיסטיקה
6. **תחומים מכווני טכנולוגיה** (17%): הנדסה, מדעי המחשב, מתמטיקה, מדעי פיזיקה (פיזיקה, כימיה, גיאולוגיה)
7. **תחומי הבריאות** (10%): רפואה ורפואת שיניים, מקצועות בריאות (סיעוד, הפרעות תקשורת, ריפוי בעיסוק), מדעי החיים (ביולוגיה, חקלאות, מחקר ביו-רפואי, מדעי המוח)

הניתוח מודד את הדיבידנד בשוק העבודה של תחומי לימוד שונים, ולא מעריך הבדלים לפי מקצועות. הממצאים חושפים תמונה מורכבת ומרתקת לגבי הפרמיה התעסוקתית של תחומי לימוד. התוצאות מבססות את המסקנה שתואר אקדמי, מכל סוג שהוא, מספק רשת ביטחון מפני תנודתיות בשוק העבודה. בנוסף, קיימת פרמיה כלכלית משמעותית לתואר אקדמי בכל התחומים, למעט תחומים מכווני-אדם, אך גם שונות מהותית במעמד הכלכלי בין ובתוך תחומים. בוגרי כל התחומים החזיקו בעבודות איכותיות יותר מאלו ללא תואר, בשתי השנים; אך הממצאים גם חשפו רמה גבוהה של שונות באיכות העבודה בין ובתוך תחומים אשר מאתגרת מיתוסים נפוצים.

בהינתן כל המדדים, את המשרות הטובות ביותר מחזיקים בוגרים בתחומי הבריאות: הם נהנים מביטחון תעסוקתי, העבודה שהם עושים מעניינת, מועילה לחברה, עוזרת לאנשים אחרים, מאפשרת להם להתחבר לאנשים ולעסוק בלמידה לאורך כל החיים. עם זאת, הם משלמים מחיר במונחים של איזון בין עבודה לחיים. תחומים מוכוונים טכנולוגיה מספקים את תמונת המראה. ההייפ סביב ה"הייטקס" אכן מבוסס על כמה עובדות: בוגרי התחומים הללו נהנים משכר גבוה, הזדמנויות לקידום, והזדמנויות לעבודה מהבית. עם זאת, בעיניהם, העבודה שהם עושים לא מאוד מעניינת, אין לה תרומה חברתית או עזרה לאנשים אחרים. בנוסף, היא לא מאפשרת להם להתחבר לאנשים או להנות מלמידה במהלך החיים. ההעדר הכשרה תוך כדי עבודה הוא קריטי מכיוון שהוא מונע מהכישורים שלהם להישאר מעודכנים, מה שמוביל לפיחות בכישוריהם ככל שהם מתבגרים. בסופו של דבר, זה פוגע בביטחון התעסוקתי במהלך החיים.

הבנת המציאות בנוגע לביטחון תעסוקתי מתפתחת עם הגיל. בקרב בוגרי תחומים מוכוונים טכנולוגיה, יש ירידה חדה בהערכה של הביטחון התעסוקתי עם הגיל: 54% מן העובדים בגילאי 25-34 טענו בשנים 2020-2021 שהם לא דואגים כלל לאבד את מקום עבודתם, אבל רק 33% מן העובדים בגילאי 45-35 חשו כך. בקרב העובדים בתחומי הבריאות שיעורי ההסכמה עם ההיגד נשאר יציב עם הגיל (63% ו-62% בהתאמה). מסונוורים, ככל הנראה, מהביקוש המרקיע שחקים לכישורים שלהם במהלך פריחת ההיי-טק בשנת 2021, סברו בוגרי תחומים טכנולוגיים בשנים 2020-2021 שיש להם רמה גבוהה של בטחון תעסוקתי. הפיטורים ההמוניים בענפי הטכנולוגיה ב-2022 הוכיחו עד כמה רעוע הביטחון התעסוקתי של עובדי תחומים אלו (כפי שמעיד גם ממוצע הגיל הצעיר בחברות ההייטק).

לסיכום, אין עבודה מושלמת. אבל דבר אחד ברור: איכות עבודה אינה יכולה להיות מרוודת רק לתגמול כלכלי. הנתונים מצביעים על כך שבקרב האוכלוסייה בגיל העבודה (25-69) בשנים 2020-2021 רק 23% מסכימים שעבודה היא רק דרך להרוויח כסף.¹ אז מדוע תפיסת איכות העבודה של הציבור והמנהיגות בישראל מוטה לחלוטין לכיוון של הפן הכלכלי של עבודה? הממצאים בדוח זה לגבי הדיבידנד המגוון והרחב בשוק העבודה לתחומים אקדמיים שונים מספקים חומר למחשבה לגבי מהי "עבודה טובה".

¹ תפיסות דומות הובעו על ידי בני גילאי 30-45. לגבי היגד נוסף, 69% השיבו כי הם ייהנו מעבודה בשכר גם אם לא יזדקקו לכסף.